

ПРАВОВА ОСВІТА

УДК 378.6

А. М. Лобода,
кандидат юридичних наук

ФАКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ІНСТИТУТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

В статті розглядається питання адаптації здобувачів вищої освіти в Інституті Управління державної охорони України. Виділяються три блоки основних факторів, що впливають на адаптацію курсантів та студентів до навчання в Інституті; здійснюється класифікація та огляд зовнішніх та внутрішніх факторів такої адаптації. Обґрунтовується позиція про необхідність розроблення в Інституті адаптаційної політики для студентів, яка має враховувати вироблені в теорії та апробовані на практиці етапи процесу адаптації студентів у вищій школі загалом.

Ключові слова: правоохоронна сфера, державна безпека, Управління державної охорони, здобувачі вищої освіти, адаптація до навчального закладу, соціальна адаптація студентів.

А. Н. Лобода

Факторы адаптации соискателей образования в институте управление государственной охраны Украины

В статье рассматривается вопрос адаптации соискателей высшего образования в Институте Управления государственной охраны Украины. Выделяются три блока основных факторов, влияющих на адаптацию курсантов и студентов к обучению в Институте; проведена классификация и сделан обзор внешних и внутренних факторов такой адаптации. Обосновывается позиция о необходимости разработки в Институте адаптационной политики для студентов, которая должна учитывать разработанные в теории и апробированные на практике этапы процесса адаптации студентов в высшей школе в целом.

Ключевые слова: правоохранительная сфера, государственная безопасность, Управление государственной охраны, соискатели высшего образования, адаптация к учебному заведению, социальная адаптация студентов.

A. Loboda

Factors of adaptation of students in the institute of management of state protection of Ukraine

The article deals with the adaptation of applicants for higher education at the Institute of the State Protection of Ukraine. There are three blocks of the main factors influencing the adaptation of cadets and students to study at the Institute; A classification was made and a review of the external and internal factors of such adaptation was made. The author substantiates the position on the need to develop an adaptation policy for students in the Institute, which should take into account the stages of the process of adaptation of students in higher education as a whole developed in theory and tested in practice.

Key words: law enforcement sphere, state security, State protection department, applicants for higher education, adaptation to an educational institution, social adaptation of students.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах розбудови демократичної правової держави невід'ємною складовою цього процесу є формування високопрофесійної еліти в сфері національної безпеки. Одним із активних учасників у цьому є Інститут управління державної охорони України Київського Національного університету імені Тараса Шевченка (далі – Інститут), який було створено у 2010 році для підготовки фахівців з охоронної діяльності та безпеки як відокремлений військовий навчальний підрозділ Університету, що утримується відповідно до кошторису та штату, у межах загальної структури та чисельності особового складу Управління державної служби України [1].

Здобувачі вищої освіти, які становлять студентський контингент Інституту, є учасниками складного процесу формування особистості майбутніх фахівців у сфері охоронної діяльності й безпеки, в ході якого забезпечується не лише здобуття якісних спеціальних знань, але й формування гармонійно розвиненого індивідуума. Потрапляючи в освітнє середовище Інституту, студенти мимоволі входять у процес адаптації до навчання у вищій школі, що передбачає зокрема: формування нового ставлення до своєї професії; опанування учбових форм, оцінок, способів й прийомів самостійної роботи та інших вимог, пристосування до нового колективу (учбової групи), його традицій та звичаїв, навчання різноманітним формам наукової діяльності тощо. Разом з тим, в останні роки в Україні спостерігається загальне зниження рівня професійності випускників вищих навчальних закладів, у тому числі в правоохоронній сфері та національної безпеки. Однією з причин такого стану прийнято називати зниження рівня загальної підготовки абітурієнтів – випускників навчальних закладів середньої освіти при одночасному щорічному скороченні їх чисельності та обсягу державного замовлення, що не сприяє їх реальній конкуренції за бюджетні місця. В таких умовах, очевидно у виші «потрапляють» переважно абітурієнти з низькою мотиваційною основою та також слабкою адаптивною стійкістю до нових умов навчання. В свою чергу ВНЗ борючись за збереженість навантаження для науково-педагогічних працівників та робочих місць для допоміжного, адміністративного

персоналу вимушені вдаватися до зниження «планки» освітньо-виховних вимог до студентів, створюючи «поблажливі» умови навчання. Однак такий підхід освітян в кінцевому результаті насправді завдає шкоди як державі й суспільству в цілому, так і самій особі студенту.

Аналіз досліджень і публікацій. В українській науковій літературі останнього десятиліття міститься чимало праць, присвячених проблемам адаптації абітурієнтів й студентів до навчання у вищій школі та випускників до професійної діяльності. Серед фахівців цієї тематики слід виділити дослідників, які займалися вивченням проблем адаптації студентів педагогічного спрямування (Л. І. Дябел, С. О. Гура, С. С. Ізбаш, та ін.), студентів – майбутніх економістів (Л. Л. Петльована); початкової та професійної адаптації студентів (Н. Ю. Іщук, Г. П. Васянович, О. А. Огарков, В. А. Петрук та ін.) та багато інших категорій освітньої молоді. Разом із тим, маємо зауважити, що вивченню проблем адаптації студентів у вищій школі системи державної охорони та безпеки приділено недостатньо уваги.

Викладене зумовило визначення **мети** даного дослідження, яке слугуватиме відкриттям рубрики з даного питання, й полягатиме в означенні основних факторів адаптації здобувачів вищої освіти в Інституті Управління державної охорони України.

Крім того, актуальності даного дослідження додає перспектива здійснення найближчим часом в Інституті набору студентів із числа випускників загальноосвітніх навчальних закладів для підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», а також розширення мережі підготовки студентів з числа цивільної молоді, які потребують спеціальної уваги з боку адміністрації Інституту.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення успіху в адаптаційному процесі важливою умовою є прояв активної позиції як з боку студентів, так і співробітників Інституту з числа науково-педагогічного й командно-адміністративного складу. Студенти повинні самі вишукувати й обирати оптимальні для себе способи й шляхи досягнення конкретних цілей в навчанні, а співробітники Інституту мають створювати умови для цього.

Загалом адаптацією здобувачів вищої освіти в правоохоронній сфері можна уважати інтенсивний й динамічний, комплексний й багаторонний процес життєдіяльності, в ході якого здобувач (курсант, студент) спеціальної правоохоронної вищої освіти за допомогою відповідних реакцій пристосування набуває стійких навичок виконання тих умов й вимог, що висуваються до нього в процесі навчання у вищій школі. Очевидно, успішність адаптації здобувачів при цьому залежить від двох основних моментів: а) від особливостей особистості та б) від особливостей навколишнього освітнього середовища. Слід мати на увазі, що окрім створення для абітурієнта (початківця студента) нового соціального середовища, Інститут формує у студентів вміння адаптуватися в нових для них умовах, забезпечуючи підготовку майбутнього випускника до ефективно-ї професійної діяльності передусім в сфері правоохорони та безпеки.

Науковці найчастіше виділяють три блоки факторів, що впливають на адаптацію до навчання у вищому навчальному закладі: соціологічний, педагогічний та психологічний. Характерними вони є також і для освітнього процесу в Інституті та поділяються на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх відносять соціологічний блок факторів (наприклад, вік, соціальне положення, тип освіти), а також педагогічний блок (організація середовища, матеріально-технічна база Інституту, рівень педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників Інституту тощо). Внутрішні чинники належать до психологічного блоку, який поєднує індивідуально-психологічні фактори та соціально-психологічні (спрямованість, інтелект, мотивація, особистісний адаптаційний потенціал курсанта, студента). Слід виділяти також окремо такі важливі фактори, пов'язані з особливими умовами навчання майбутніх працівників УДО, як організація самого навчального процесу, так і задоволеність міжособистісними відносинами в групах (особливо важливо не допустити виникнення конфліктів в умовах використання зброї під час проведення навчальних практичних занять), санітарно-гігієнічні умови навчання, умови дотримання заходів безпеки при збереженні та поводженні з спеціальними засобами навчан-

ня (наприклад, вогнепальною зброєю, індивідуальними засобами захисту, тощо).

Звичайно, потенційно в Інституті адаптація студентів має різноманітні напрями, зокрема, це й адаптація до інститутського навчального процесу, суспільна адаптація, морально-правова адаптація, культурно-естетична, побутова, й врешті-решт, корпоративна «безпекова», «охоронна». Її повнота такої адаптації може бути досягнута лише при одночасному процесі на усіх перерахованих напрямках, що можливе за умови активної участі й студента в усіх сферах діяльності інституту, а також ефективної роботи персоналу Інституту на відповідних напрямках.

У свою чергу через різноманітність спрямованості адаптації в Інституті соціальну адаптацію здобувачів освіти можна також розділити на: 1) професійну адаптацію, що полягає у пристосуванні до змісту, організації, характеру умов інститутського навчального процесу, вироблення навиків самостійної учбової та наукової роботи; 2) соціально-психологічну адаптацію, основною ознакою якої є пристосування особи до учбової групи та взаємовідносинам в ній, вироблення власного стилю поведінки в Інституті (при однотипному навчанні виховання й формування індивідуальної особистості має залишатись пріоритетом).

Соціальна адаптація студентів в Інституті відображає зміну соціальної ролі здобувача, кола й змісту його спілкування, корегування потреб й системи цінностей, необхідність у більш гнучкій регуляції своєї поведінки, виникнення потреби в самоствердженні у колективі учбової групи, засвоєння норм й традицій, що склалися в Інституті й УДО України відповідно до характеру обраної професії (зокрема, фахівця підрозділу з охорони та безпеки).

Переконані, саме на етапі навчання в Інституті відбувається найбільш активне психологічне, моральне, соціальне становлення особистості, засвоєння особою цінностей, норм, установок, зразків поведінки, які сприятимуть або, навпаки, перешкоджатимуть успішному функціонуванню в соціумі загалом, та професійній правоохоронній безпековій сфері зокрема. Значною мірою це саме стосується й студентів-магістрантів, які прибувають на навчання з практичних підрозділів УДО України.

Підтримуємо загальний концепт, згідно з яким визнається, що найвищого адаптивного ефекту можна досягти за умови поєднання стратегій, які одночасно спрямовані на активну зміну як навколишнього середовища, так і самої особи як суб'єкта та одночасно об'єкта цього ж соціального середовища; до помірному ефекту адаптації призводить таке зовнішнє пристосування студента до освітнього середовища, що не призводить до змін всередині особи, а також дві інших моделі поведінки: або вихід з середовища, або очікування зовнішніх і внутрішньо особистісних змін.

В контексті запланованого Інститутом розширення освітньої діяльності, зокрема здійснення підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр» (тобто робота з новим для закладу типом студентів, курсантів) адміністрації навчального закладу необхідно врахувати, що в процесі адаптації до навчального закладу студенти-бакалаврати стикнуться з такими складнощами, як: невизначеність мотивації обрання майбутньої професії, недостатня підготовка до неї з психологічної точки зору; негативні емоції, пов'язані з закінченням середньої школи й виходом із звичного шкільного колективу з його допомогою та взаємною моральною підтримкою; невмінням регулювати свою поведінку й навчальну діяльність; пошук нового оптимального режиму праці й відпочинку; організації побуту й звання до самообслуговування; невміння писати лекції, конспекти, працювати з першоджерелами, довідниками тощо; пристосування своєї поведінки до оточення старшокласників, та особливо до студентів-військовослужбовців. Всі ці проблеми адаптації різні за своєю природою. Очевидно, деякі з них – об'єктивні, їх неможливо уникнути, інші – суб'єктивні й пов'язані, як було вказано вище, зі слабкою підготовленістю молоді, недоліками виховання в сім'ї та школі.

Серед суб'єктивних факторів, що негативно впливають на адаптаційний процес і закладають основу типових труднощів, які відчують студенти початкових курсів в період навчання можна виділити: а) недостатній рівень фактичної підготовки за програмою середньої школи, незнання великої кількості шкільного матеріалу через низький рівень допитливості і працьовитості, відсутність активності в навчанні, невисо-

кий рівень духовного та інтелектуального потенціалів; а в останній час ще й внаслідок введення механізму ЗНО, що орієнтує передусім старшокласників на серйозне вивчення тільки «потрібних» для вступу до ВНЗ предметів; б) слабкі навички навчальної роботи, незадовільно розвинуте словесно-логічне (абстрактне) мислення, недостатня розвиненість концентрації і розподілу уваги, слабка волева регуляція; в) несамостійність у виборі і оволодінні спеціальністю, звична пасивна роль, прищеплена ще в середній школі; г) недостатній культурний рівень, низький рівень моральної і трудової вихованості, що посилюється обмеженим життєвим і соціальним досвідом; соціальна, життєва і світоглядна інфантильність; д) випадковість зробленого професійного і життєвого вибору; е) як результат усвідомлення молоддю зазначених вище факторів – невпевненість в собі, власних силах, в можливості успішного навчання в Інституті.

При формуванні в Інституті адаптаційної політики для студентів (зокрема майбутніх бакалаврів) необхідно враховувати вироблені в теорії та практиці етапи процесу адаптації студентів у вищій школі загалом. Першим таким етапом є адаптація до взаємодії в навчальній групі. На початку навчання студентська група утворюється за офіційними, формальними ознаками. Проте до закінчення першого курсу вона з простої сукупності студентів перетворюється у сформований колектив, в основі об'єднання якого лежить єдність професійних інтересів. Характерно, що у магістерських групах студентів з числа військовослужбовців УДО такий етап протікає набагато швидше. Причому процес формування студентської групи як особливого соціально-психологічного співтовариства розвивається разом з процесом адаптації студентів, які перебувають в групі. Закінчення першого етапу адаптації студентів збігається з процесом самоорганізації студентської групи. Другий етап адаптації вирізняється такою рисою, що основним середовищем адаптації студента стає не студентська група, а сам ВНЗ (Інститут). На третьому етапі відбувається завершення формування компетентності студентів.

На наше переконання, вирішення проблеми соціальної адаптації студентів у Інституті можливе за допомогою ефективного й систематич-

ного управління даним процесом, тобто цілеспрямованим впливом на вказані вище чинники з метою забезпечення успішної соціальної адаптації.

Виходячи зі специфіки Інституту як відомчого закладу освіти з його особливою організаційною культурою маємо визнати його домінуючим середовищем, що здійснює основний управлінський вплив на соціальну адаптацію студентської молоді.

Організаційна культура Інституту полягає в системі визначених переконань, цінностей, традицій і звичаїв, що поширюються на персонал та студентів закладу, та які проявляються в правилах, стандартах і стереотипах діяльності і мислення, й поширюються ними в формі поведінки і відносин, а також взаємних цілей, сподівань науково-педагогічних працівників, адміністрації та студентів Інституту.

Специфіка організаційної культури Інституту полягає, зокрема: а) в особливому змісті й цілях його функціонування як організації, призначеної для підготовки передусім фахівців у сфері охоронної діяльності й безпеки та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу суспільства; б) в особливій системі внутрішнього та зовнішнього управління, оскільки Інститут є складною навчальною, виховною, науковою, соціальною і господарською структурою з подвійним підпорядкуванням УДО України та Київському національному університету імені Тараса Шевченка; в) в особливій соціальній структурі, в яку входить як колектив співробітників Інституту з числа військово-вослужбовців та цивільних осіб, так і студентського складу, який оновлюється за принципом нових наборів (щороку або ж залежно від графіку заїздів на курси підвищення кваліфікації) [2].

Висновки. Таким чином, саме організаційна культура шляхом об'єднання інтересів персоналу Інституту, Університету та студентства, а також шляхом формування почуття належності й залученості до справ Інституту сприяє успішному проходженню студентами всіх етапів соціальної адаптації у навчальному закладі. Во-

на сприяє кожному студенту краще усвідомити цілі діяльності Інституту, сформувати позитивне ставлення до навчального закладу, в якому вони навчаються, відчуті себе частиною єдиної системи і визначити відповідальність перед нею.

Вивчення адаптаційних процесів важливе, передусім, для того, щоб завчасно розробити стратегію та програму впровадження заходів, що сприятимуть максимально можливому скороченню адаптаційних періодів молоді в Інституті УДО України, а також для завчасного (на максимально ранніх стадіях) діагностування дезадаптованих студентів з метою корегування способів їх адаптації до навчання в Інституті.

Література

1. *Про утворення* Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2010 р. № 1401-р // Урядовий кур'єр від 23.07.2010. – № 134.

2. *Про затвердження* нової редакції Положення про Інститут Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка: наказ Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 29 березня 2016 р. № 289-32.

References

1. *Pro utvorennia* Institutu Upravlinnia derzhavnoi ohoroni Ukrainy Kyivskoho natsionalnoho universitetu imeni Tarasa Shevchenka: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 lypnia 2010 r. № 1401-p // Uriadovi kuryer vid 23.07.2010. – № 134.

2. *Pro zatverdzhennia* novoi redaktsii Polozhennia pro Institut Upravlinnia derzhavnoi ohoroni Ukrainy Kyivskoho natsionalnoho universitetu imeni Tarasa Shevchenka: nakaz Kyivskoho natsionalnoho universitetu imeni Tarasa Shevchenka vid 29 bereznia 2016 r. № 289-32.